

SoLiLL

Project Group „Bread and Housing“ in České Budějovice

Renovation of an ancient area of city

Rekonstrukce a úprava Mlýnské stoky

Reconstruction of the Millrace

Václav Dlabáček

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta
Projektová skupina „Chléb a bydlení“ : **SoLiLL 2002**

Mlýnská stoka - pohled do historie

The Millrace – historic view

Půdorys nového města Budějovic byl těsně přisazen jižní částí k dolnímu toku Malše, jež se pak bezprostředně spojuje s pravým ramenem Vltavy. Ještě mapy z 18. století ukazují, že tok obou řek byl v těchto místech neustálený, meandrovitý, s nejedním slepým ramenem. Přístup k městu ze západu a jihozápadu byl takřka nemožný pro močálovitý terén. Plynulý, vejčitý tvar východního a severního obvodu města byl dán živě tekoucí vodou Mlýnské stoky, jejíž proud ostré změny směru nesnášel a břehy v těchto místech podemílal.

Do takto vymezené plochy tvaru téměř vejčitého, jehož podélná osa směřuje od jihovýchodu k severozápadu, vložil lokátor šachovnicový útvar domovních bloků a ulic. Výsledný vejčitý tvar půdorysu města, jasně obkroužený linií Mlýnské stoky a hradeb podél ní běžících, protáhlý ve směru podélné osy k severozápadu, je tedy výsledkem přímo geniálně vystiženého účinku dynamiky vodních toků, na jejichž soutok bylo město položeno. Půdorys města ustupuje konkávně tam kde vody a časté povodně přicházejí a vyvíjejí největší nápor. Konkávně je nejvíce vypjat na severozápadním konci, kde vody sice zaplavují, odkud však odcházejí, ztrácejí už útočnou a ničivou sílu. V půdorysu města a systému jeho opevnění uvedli Hirzo (zvíkovský purkrabí a lokátor města) a jeho spolupracovníci vůli svého krále v čin jasné účelovosti a mohutné výtvarné koncepce zároveň. Postavili tak pomník své genialitě techniků a tvůrců, který i po zničení převážné části opevnění, zůstává ve své podstatě neporušen a působí svým podmanivým účinkem, jak to už ve druhé polovině 17.století vystihl náš historik a teoretik urbanismu Bohuslav Balvín.

A ground plan of Budějovice New Town, its fluent and oval shape was determined by lively watercourse of the Millrace. Locator of the town, the Zvíkov Castle burgrave Hirzo put into this site a chessboard configuration of houseblocks and streets.

The ground plan of the town recedes concavely where the water and frequent floods are the strongest, and towers convexly, particularly in its northwestern end where the water loses its aggression. It is an effective and at the same time aesthetic conception.

Řeka Malše a Mlýnská stoka-současný stav

The River Malše and the Millrace – present condition

Koryto řeky Malše je v celém území města stabilizované. V důsledku blízkosti řeky centru města byla řešena úprava řeky od slepého ramene formou nábrežních oboustranných zdí. V roce 1930 byl upraven soutok Malše s Vltavou až k Biskupskému mostu. V následujícím roce byly vystavěny nábrežní zdi mezi mosty Biskupským a Zlatým (most u divadla). Zásadní úpravy břehů Malše pokračovaly po válce v 50. letech výstavbou snížených nábrežních zdí při a nad Krumlovským mostem, nad mostem v Mánesově ulici byly nábrežní zdi zřízeny počátkem 90. let.

Obr. 1: Most přes řeku Malši v Mánesově ulici, který dělá starost vodohospodářům, při povodňovém vzduť hladiny.

Fig. 1: The bridge over the River Malše in Mánesova Street causes water resources officers great anxiety, especially with swelling.

Prostor koryta mezi nábrežními zdmi obsahuje v dnešní podobě značný objem zbytků původního břehového opevnění svahů a původních opěr a pilířů starých konstrukcí mostů.

Mlýnská stoka, původní rameno Malše bylo v průběhu historie mnohokrát překládáno a upravováno. Smyslem existence tohoto toku bylo především využití vodní energie v mlýnech Špitálském (zrušen po I. Světové válce) a Zadním mlýně a napájení hradního příkopu. Do Mlýnské stoky bývaly zaústěny i potoky Dobrovodský a Vrátecký v ose ulic Žižkova a Lanova. Ty byly po povodních koncem 19. století přeloženy před I. světovou válkou mimo území města.

Zásadními úpravami Mlýnské stoky bylo její prodloužení přičleněním zúženého původního koryta Vltavy jako spodního úseku stoky před zaústěním do Vltavy pod zadním mlýnem v rámci vodohospodářských úprav Sokolského ostrova v 30. letech, výstavba nábrežních zdí a zakrytí úseku stoky v oblasti Senovážného náměstí v 50. a 60. letech. Spádový stupeň u Zadního mlýna je uzpůsoben pro možnost vzduť hladiny v úseku nad ním vložením hradidel do bočních drážek a drážek ve středním pilíři. Vzduť hladiny bývalo asi 1,4 m nade dnem prahu a dnes není realizováno.

Vlivem nerealizace vzduší ve stoce, necitlivým zřízením někde zbytečně vysokých zdí, vysokým vedením přilehlých chodníků v parku spolu s neprůhledností břehového pravobřežního prostoru a zakrytím stoky pod Senovážným náměstím došlo ke značnému odcizení toku okolnímu prostředí tak, že působí dnes spíše obtěžujícím účinkem na obyvatele, než aby byl využit její nesporný potenciál na zatraktivnění města

Obr. 2: Velký jez u Červeného dvora v Mladém. Nad tímto jezem se odděluje rameno řeky Malše-Mlýnská stoka

Fig. 2: The Great Weir at the Red Yard in Mladé. The Millrace separates the Malše branch just above the weir..

Mlýnskou stoku překračuje v zájmovém území na 16 mostů, lávek a dalších objektů. Mnohé mosty, lávky a technologické přechody nepůsobí esteticky vhodně v dané lokalitě a mohou se stát překážkou a potenciální hrozbou pro okolí v důsledku možnosti ucpání plavenými předměty při povodni.

The Malše riverbed is stabilized with reversible quaysides throughout the whole town area. In 1930, the junction of the Malše and Vltava rivers was adapted and the adaptation of the Malše banks continued in the 50s and later in the 90s when the quaysides were built. The Millrace, an original branch of the Malše was turned many times in the course of its history. People primarily wanted to use water power in the mills and feed the moat.

Essential adaptation of the Millrace was its elongation by adjoining the narrowed original riverbed of the Vltava river. In the 30s it was construction of the quaysides, and covering of the Millrace in the area of Senovážné Square in the 50s and 60s. Nowadays it has no effects for the town potential and embellishment. There are 16 bridges, footbridges and other objects on the Millrace but a lot of them do not make a good aesthetic impression, and they can also become an obstacle during the flood.

Navrhované úpravy vodních toků

Proposed adaptations of watercourses

Zásah do vodních toků a s nimi souvisejících objektů bude sledovat především:

- zlepšení stavu protipovodňové ochrany územní zóny i území přilehlého
- využití přirozeného potenciálu vodních toků pro zlepšení estetiky města, zatraktivnění města pro turistický ruch a relaxaci obyvatel.

Obr. 3: Zadní mlýn

Fig. 3: The Rear Mill

U řeky Malše nejsou předpokládány žádné další úpravy. Největších změn doznají Slepé rameno Malše a Mlýnská stoka. Úpravou důležitou pro povodňovou ochranu města i pro zatraktivnění území budou úpravy Mlýnské stoky na Senovážném náměstí a její propojení povodňovým propojovacím kanálem do řeky Malše

Odkrytí Mlýnské stoky na Senovážném náměstí pod silnicí je významnou součástí revitalizace celého úseku tohoto toku a jejího návratu jako důležitého prokreslovacího prvku historické vodní hranice jádra města.

Návrh úpravy odkrytí Mlýnské stoky na Senovážném náměstí je historickým připomenutím působivé atmosféry bývalé úpravy Mlýnské stoky pod Špitálským mlýnem. Podobně jako kdysi je zde navrženo mírné vzduť hladiny v úseku stoky. Po odkrytí koryta je navrhován obdélníkový průtočný profil s prostřídáními oblouky v trase. Koryto bude opevněno ve dně kamennou dlažbou, na svazích nízkými kamennými zdmi s navazujícími mírně sklonitými travnatými svahy s dosazením kvalitních parkových dřevin. Vzduť hladiny by bylo realizováno využitím několika spádových stupňů. Zatravněné plochy blíže u hladiny by umožňovaly i krátkou relaxaci (volná travnatá plocha, lavičky). Odkrytí stoky umožní případné odvodnění okraje ploch potenciálního povodňového rozlivu v oblasti Senovážného náměstí. Detailní návrh úpravy koryta stoky včetně nezbytných přilehlých pěších tras, musí být logickou součástí celkového architektonického ztvárnění úpravy Senovážného náměstí.

Úprava Mlýnské stoky v oblasti parku Na sadech bude směřována především k pohledovému přiblížení vodního toku. Zde bude využit především potenciál vodní hladiny pro efekt zrcadlení ve vhodných úsecích stoky a vodního prvku v parku. Tento záměr vyžaduje obnovení původního vzduť hladiny osazením stavidlového hrazení u Zadního mlýna. Důležitou úpravou je i snižování nivelity sousedních chodníků v parku při stoce v závislosti na přirozené obnově stromového porostu parku při stoce.

Další úpravou pro pohledové přiblížení vzdušné hladiny ve stoce budou navrhovaná místní rozšíření koryta stoky a zavedení chodníku i s rozšířenou plochou laviček k úrovni vodní hladiny.

Návaznými úpravami v úsecích vyšších břehů bude snaha o jejich terasovité uspořádání a širší otevření koryta. Doplněním oživení stoky v úseku parku by měly být i drobné vybrané a přísně regulované obchodní aktivity.

Pečlivá pozornost bude věnována případné rekonstrukci lávek a mostních objektů přes stoku. Tyto objekty by měly respektovat historický ráz dané lokality a především lávky by měly využít klasických konstrukčních materiálů dřevo či kámen.

U Zadního mlýna bude obnoveno stavidlové hrazení stoky a původní boční přeliv. Prostor přelivu bude začleněn do nově zřízeného chodníku podél stoky v této lokalitě.

U Předního mlýna na Slepém rameni bude obnoven jez. Tato stavba odstraní vážné estetické a hygienické závady v této exponované lokalitě a umocní estetický dojem z historických staveb mlýnů. Stavba zahrne výstavbu 10 m širokého pohyblivého klapkového jezového pole v provedení a výsledném dojmu původní historické jezové vorové propusti. To bude znamenat opět použití klasických materiálů (dubové dřevo a kámen).

Proposed adaptations of watercourses

- improvement of the flood control condition*
- exploitation of the watercourse potential and improvement of the town aesthetics*

The Blind Malše riverbed and the Millrace will be chiefly changed, especially the Millrace in Senovážné Square. The adaptation in the site of Na sadech park will be done above all for the view approach of the watercourse. The extension of the Millrace riverbed, a new pavement and banks at the watercourse level will be another adaptation. Reconstruction of footbridges and bridges over the Millrace will also be important. The watergate dam and original side spill will be renovated at the Rear Mill and the weir on the Blind branch at the Front Mill will also be rebuilt.

Názory občanů města na úpravu Mlýnské stoky

Citizens' points of view regarding the adaptation of the Millrace

K regulačnímu plánu historické části města se konalo několik veřejných zasedání na magistrátu města. Této prezentaci se zúčastnili zejména majitelé nemovitostí kolem Mlýnské stoky i v historické části města. Ve většině případů projevují kategorický nesouhlas se zvýšením hladiny vodního toku z důvodu pochopitelné obavy, že voda bude pronikat a narušovat základy jejich nemovitostí.

Obavy majitelů nemovitostí prezentoval ve svých dvou člancích redaktor Českobudějovických listů Arnošt Máče. Nedostatkem těchto článků však bylo to, že se nemohl k připomínkám občanů vyjádřit projektant regulačního plánu ing. Vaclík.

Příznivý ohlas u občanů města nevzbuzuje ani opětovné otevření koryta Mlýnské stoky na Senovážném náměstí. V současné době je plocha náměstí pěkně upravená a představa, že se tato plocha znovu rozkopá vyvolává negativní emoce. Seznámíme-li se však podrobněji s návrhem architekta, musíme mu dát za pravdu, že upravené okolí vodního toku vytváří pěkné prostředí pro odpočinek a relaxaci občanů, tak jak to již dnes vidíme na březích řeky Malše. Úpravě Mlýnské stoky dáme přednost při představě, že plocha Senovážného náměstí v budoucnu stejně nezůstane volná v dnešní podobě a uvažovaná výstavba podzemních garáží je mnohem děsivější než znovuotevření Mlýnské stoky.

Jaký mají názor občané na úpravu Mlýnské stoky jsem zjišťoval i vlastní malou výzkumnou akcí. Pět studentů U3V a sedm nahodilých občanů města odpovídalo na otázky:

A) Domníváte se, že péče o historické památky je v Českých Budějovicích na dobré úrovni?

Odpověď	Počet odpovědí	v %
Péče o památky je dobrá	9	75
Nevím	1	8
Nedostatečná	2	17

B) Jste informován o plánu obnovy historických památek?

Odpověď	Počet odpovědí	v %
Plán obnovy znám	2	16
Znám částečně	3	25
Neznám	7	59

C) Jaký máte názor na opětovné otevření Mlýnské stoky na Senovážném náměstí?

Odpověď	Počet odpovědí	v %
S otevřením nesouhlasím	8	67
Nevím	1	8
Souhlasím	3	25

Z odpovědí je zřejmé, že péče o památky v městě není příliš popularizována, i když počet dotazovaných občanů nedává objektivní odpověď

The owners of properties nearby the Millrace disagree with raising of the watercourse level because they are afraid of water penetration. A new Millrace riverbed in Senovážné Square is not popular either. The citizens do not like digging up.

I tried to find out the citizens' point of view concerning the Millrace adaptation and used the following questionnaire:

A) Do you think the care for historic buildings in České Budějovice is up to standard?

Answer	Number of answers	%
<i>The care is good</i>	9	75
<i>I do not know</i>	1	8
<i>The care is insufficient</i>	2	17

B) Are you informed about the plan of reconstruction of historic buildings?

<i>Answer</i>	<i>Number of answers</i>	<i>%</i>
<i>I know the plan</i>	2	16
<i>I know the plan partly</i>	3	25
<i>I do not know the plan</i>	7	59

C) What is your opinion concerning repeated opening of the Millrace in Senovážné Square?

<i>Answer</i>	<i>Number of answers</i>	<i>%</i>
<i>I do not agree with opening</i>	8	67
<i>I do not know</i>	1	8
<i>I agree</i>	3	25

Závěr

Conclusion

Navrhované úpravy Mlýnské stoky a Slepého ramene Malše představují velký zásah do území, které bezprostředně sousedí a je i součástí historického jádra města. Prostředí na které bylo několik generací zvyklých Částečně ovlivní život obyvatel a živnostníků v nejbližším okolí. Nelze se proto divit, že se k navrhovanému projektu někteří občané vyjadřují skepticky.

Projekt posuzují týmy odborníků, architektů a památkářů. Je pravděpodobné, že dozná ještě nějaké změny a proto dnes nelze stanovit výši nákladů na jeho realizaci. Jsem přesvědčen, že výsledný efekt bude pro naše město velice příznivý.

Proposed adaptations represent a great intervention in the area and afflict the lives of citizens and tradespeople in the nearest surroundings. The project is being judged by specialists, architects and preservationists.

Podklady pro tuto práci byly získány:

Státní vědecká knihovna v Českých Budějovicích

VH-TRES, ing. Vaclík

A+U DESIGH, ing. Polcarová

Magistrát města České Budějovice odbor územního plánování a architektury, p. Hrdý

Státní ústav památkové péče, ing. Prokeš

Sdružení majitelů domů, K. Pražák

Literatura:

Pavel, J. *České Budějovice*. Praha: SNKLU, 1965.

Pletzer, K. *České Budějovice*. České Budějovice : Jihočeské nakladatelství Růže, 1991.

Propagační leták Městského informačního centra České Budějovice.

Obrazová příloha:

Picture appendix

Obr. 4: Velký jez u Červeného dvora v Mladém. Nad tímto jezem se odděluje rameno řeky Malše - Mlýnská stoka.

Fig. 4: The Great Weir at the Red Yard in Mladé. The Millrace separates the Malše branch just above the weir.

Obr. 5: Hradidlo na mlýnské stoce, kterým se reguluje množství protékané vody.

Fig. 5: The Dam on the Millrace which regulates the amount of flowing water.

Obr. 6: Mlýnská stoka protéká zahrádkovou osadou v Mladém.
Fig. 6: The Millrace flows through the gardening area in Mladé.

Obr. 7: Mlýnská stoka na Senovážném náměstí. Pohled z počátku 20. století
Fig. 7: The Millrace in Senovážné Square. The view from the beginning of the 20th century.

Fotografie: Václav Dlabáček, autor příspěvku

Photography: Václav Dlabáček, author of contribution